

SVĚDECTVÍ

čtvrtletník pro politiku a kulturu — ročník XIV číslo 54

Spolu, ale ne ve spolku

Vítězství v Polsku

Odvaha ke smyslu života

Nečekání na Godota

Eurokomunismus : více otázek než odpovědí

Hnutí Charty 77 — dokument číslo 12

Těm, co přijeli do Vídně

Kapka víry

boreš kolakowski kusý pinc tomin

SVĚDECTVÍ

čtvrtletník pro politiku a kulturu

ročník XIV _____ číslo 54 _____ 1977

poznámky k událostem 163

články 185

- Zdeněk Pinc* Odvaha k smyslu života 185
Josef Sládeček Nečekání na Godota 193
Všichni jsme si rovni a někteří mezi rovnými jsou si méně rovni 208
Erazim Kohák Těm, co přijeli do Vídně 214
Leszek Kolakowski Eurokomunismus, více otázek než odpovědí 219
Petr Milata KL + 30C 224

literatura a umění 229

- Andrej Siňavskij*/Abram Terc — „Já a oni“ 229
Jiří Boreš Jak jsme psali na zdi a vůbec 238
Jaroslava Reslerová Tvorba s Habránkem 239
Miroslav Kusý Som diskriminovaný? 243
Vladimír Maramzin Kam s ní? 247
François Bondy a George Urban Kulturní výměna — viděno ze západu 253
Jiří Hájek, Alcantara Jubileum. V Praze. Viděno dvakrát 263
Milan Šimečka Fejeton o loučení 266
Pavel Kohout Kapka víry — recenze s ukázkami z epochálního díla české literatury 269

knihy 283

- Helena Kosková, Jiří Koutun, Tomáš Sýs* Knihy 283
Nové knihy českých autorů a o ČSSR 302
Edice „Petlice“ — do druhé padesátky 303

dokumenty 305

- Hnutí Charty 77 — dokument číslo 12 305
Julius Tomin — Bilance experimentu 309

tribuna Svědectví 319

- Petr Adam, Milan Hauner, „Danubiús“* dopisy 319

Spolu, ale ne ve spolku

V redakci zvoní telefon. Představujeme se, vítáme nově přichozí a vposloucháváme se do podtónu hlasu v úsilí o hmatatelnější představu toho na druhém konci drátu. Nikdy jsme se nepoznali, nedopisovali si, nikdy spolu nehovořili, až teď, ačkoli pražské prostředky, které si říkají informační, už léta nás usvědčují ze společných piklů a vybraných čertovin. Karel Kaplan z Mnichova, Vilém Prečan ze Stuttgartu, Zdeněk Mlynář a Ivan Binar z Vídně, Jiří Botek z Berlína a další, pražskojarníci i chartisté. Někteří sídli v špičkách moci a jiní zas v jejím bezohledném propadlíšti; nakonec všem společně táž moc ukázala vrata, aby táhli, kam je jejich údajně prodejné srdce už dávno táhlo. „Ani v nejdívovějším snu mě nenapadlo, že takhle a v této situaci budeme spolu hovořit,“ svěřuje se po drátě bývalý tajemník ÚV KSČ pisateli těchto řádek, který popravdě se ani tak moc nedivil. A pak jsme se také sešli ve dvou i ve skupinách, řekli si, co bylo třeba, o minulosti i budoucnosti, a po vzoru hnutí Charty 77 vytýčili obecné, jež nás spojuje a politické, jež nás rozdvouje, zavrhlí národnifrontovníctví a falešný pojem jednoty, českému myšlení tak vžitý a českému osudu tak zhoubný; a v hrubých rysech vyznačili, co dál.

V takto vyčištěném terénu bylo poměrně snadné dohodnout linii společného úsilí v nadcházejícím roce. Roco pro československý stát plný osudných osmiček (u příležitosti jedné z nich, osmačtyřicet, vydá redakce tohoto časopisu mo-

nografické číslo s příspěvky historiků, kteří Únor dělali sebou a teď po třiceti letech mohou přehlédnout jeho důsledky – už sami jako emigranti.) A řekněme hned, že tyto rozhovory, nutně lidsky i věcně průzvědné, by bývaly byly méně snadné, kdyby jim nepředcházelo Prohlášení Charty 77 a dvanáct dosud publikovaných dokumentů tohoto občanského hnutí. (O nich a jejich duchu podrobněji píší dva pražští dopisovatelé v tomto čísle *Svědectví*.) Je v nich totiž vše, co je třeba k vytýčení bezprostředních úkolů a cest k jejich splnění. Co víc: na těchto úkolech a cestách se donu shodli, u vědomí krize celého společenství, nejružnější lidé nejodlišnějších osudů; mezi nimi i ti, kteří seděli v kriminále a ti, kteří je tam kdysi vsadili. Tak se potvrzuje a zobecňuje pragmatický postup, který jsme zvolili už dávno my „venku“ a umožňuje, aby tři následné, různorodé, ba rozporné, poněvadž nemanipulovatelné vlny české a slovenské politické emigrace se napojily v proud občanské aktivity, vyvolané v lednu 77 jmenovitě několika sty občany a podporované statisíci dalších. Dva úkoly, dva cíle jsou jednoznačně dány:

- *Znovu prokázat*, ještě účinněji, represivní, nesvéprávnou, asociální, reakční *podstatu a strukturu* režimu v Československu, který svým rázem a svou otrockou poplatností agresivní velmoci sovětské podlamuje mírové soužití národů,
- *přinutit* — všemi prostředky, které jsou k dispozici a v souhře s příznivými trendy a mocnými silami, které jsou dnes

mezinárodně politicky ve hře — pražský režim, aby *aspoň zčásti* respektoval jedince-občana, jeho práva ústavou a zákonem chráněná, aby *aspoň zčásti* dodržoval závazky a konvence, které přijal a k jejichž aplikaci se mezinárodně zavázal.

Neprodejný model

Ohlédlí jsme, my „venku“, své možnosti a prostředky k splnění těchto dvou úkolů a zjistili, že nejsou zanedbatelné, ba že jsou lepší, než by se na první pohled zdálo. Ukazuje se, že třicet let práce a třicet let událostí ve škole světa i života — těch především — připravilo půdu pro nový, šířeji a zároveň přesněji zacílený nápor na systémy nesvobody, které se zakopaly ve střední a východní části Evropy. Máme tu na mysli hlavně skutečnost, dnes už ani západoevropskou komunistickou levicí nepopíranou: že totiž stalinský „model socialismu“ (jiný dosud zbudován nebyl) leží v troskách a vykazuje — především pro mladé generace — atraktivnost odličené, přestárle krásy, stíženě zhoubnou nemocí povolání; ideologicky a politicky pak je neprodejný jak bezzubý hřebec. To vše „zásluhou“ Stalina, Rákosiho, Ulbrichta, Gottwalda, Gomulky, Brežněva, Honneckera, Živkova a jak se všichni jmenovali a jmenjí. Ale také zásluhou těch, kteří revoltovali v panstvích výše jmenovaných vůdců; těch dělníků, kteří v seriích stávek odhalili pravou tvář sociální politiky údajně dělnické strany! těch občanů, kteří desetky let vedou nerovný, ale ve svém souhrnném dopadu účinný, mladé generace inspirující a jinak smýšlejší mobilizující zápas proti arbitrární moci; těch, kteří tuto moc prosvítli a rozebrali na její zpátečnické, pseudohumanitní, prohané a prohnité komponenty: Džilas a Solženicyn, Patočka a Grigorenko, Kolakowski a Biermann, Bukovský a Kunze, Děry a Bloch, Gorbaněvská a Kubišová, Goma a Michnik, Sacharov a Smrkovský,

Medveděv a Havel — abychom v úmyslně protipólných dvojicích namátkou vyhmátnutých jen z posledních let jmenovali několik proslulejších z *armády* disidentů a bojovníků za lidská a občanská práva a ani nehovoříc o jejich skrytých i méně skrytých spojencích (nejednou v samotném sídle obléhané moci). Jich všech zásluhou král je nahý, pro všechny k vidění. (Přeskočíme tu, ale přece jen aspoň v závorce připomeneme příspěvek k demontáži přeludu z řad těch, kteří na královský šat nikdy nevěřili a před jeho smronosným leskem varovali dávno před tím, než se to stalo běžné.)

Důsledek: socialismus sovětského typu a jeho odnože jsou v sedmdesátých letech tohoto století na pranýři světového mínění, jako byl v třicátých letech socialismus hitlerovský. A v podstatě ze stejných důvodů: potlačení základních svobod, lidských a občanských práv, bezuzdná demagogie a prolhanost ideologická, politická, propagační, vnitřní i vnější agresivita, ohrožující mír. Podobnost je nápadná a prokazatelná — od genocidy až po bojové písně k větší slávě Vůdce a proti všudypřítomnému cizáckému nepříteli.

Důsledek důsledku: otázka základních svobod a práv lidských i občanských vstoupila s novou naléhavostí do mezinárodní politiky, do vztahů Západ-Východ, u vědomí, že systematické porušování těchto svobod a práv, jež je součástí neostalinistického režimu, ve svém úhrnu ohrožuje mírové soužití a mír sám. Tedy kvalitativně důležitý, nejednou prioritní element v mezinárodních vztazích; natolik, že ovlivňuje jednání o odzbrojení, o mírové soužití, o détente; natolik, že hlavy států, vládní činitelé a politikové (vždy tihnoucí k svůdnější a schůdnější realpolitice) a dokonce i předáci některých komunistických stran se k němu musí nejdvojsmyslně vyjádřit; natolik, že mezinárodní konference — jako ta právě probíhající v Bělehradě — stojí a padají s tímto problémem; natolik, že mezinárodní

organizace, od OSN až po světový kongres psychiatrů musí čas od času odsoudit sovětské praktiky; natolik, že usvědčené režimy vyvážejí nebo k emigraci přemlouvají své proslulejší kritiky, přece jen chráněné právě mezinárodně vzednutou vlnou nevěle a rozhořčení nad praktikami soudobého fašismu. Tuto kvalitativní a zdá se trvalou změnu v mezinárodně politických vztazích jsme tedy měli na mysli, my „venku“, když jsme vážili své možnosti a výhledy. Přihlédli jsme i k další důležité skutečnosti: k rostoucí izolaci sovětské velmoci v Asii, v černé Africe, na Středním východě; k rozkolu čínsko-sovětskému, ještě se prohlubujícímu za Maových nástupců; k polycentrickým tendencím, hraničícím s rozkolem, v mezinárodním komunistickém hnutí; k pronikavému přezkoumání, a to především novou americkou administrativou, poučky o mírovém soužití v sovětské jednosměrné verzi, ukládající jedné straně ostrý, ba zvýšený ideologický boj, ale upírající straně druhé právo i jen na kritiku některých nechvalných sovětských praktik. A neušlo nám, že defenzivní taktika Moskvy a jejich černých vzadu, puncující takovou kritiku jako nepřístojné vměšování do vnitřních záležitostí už neobstojí; mimo jiné právě proto, že základní svobody podobně jako mír jsou nedělitelné; ostatně Moskva se může schvátit svatým nadšením jde-li o jejich aplikaci v Jihoafrické unii, v Rhodesii nebo v Chile.

Obhlížejíce tedy takto mezinárodní horizont, na nějž jsme si promítli situaci v Československu, zvažili jsme také vlastní možnosti, jak posílit tyto příznivé trendy (nejsou ostatně zcela jednoznačné, viz níže poznámku Müllerovu) a zjistili, že jsou dobré. Máme spojence a přátele v kruzích, které ovlivňují formulaci zahraniční politiky svých zemí, a také v mezinárodních organizacích, ve vlivných prostředcích masové informace, v odborech; máme rozhlasovou stanici a nespočetně nepostizitelných vazeb k

domácímu zázemí, jehož důvěra v nás byla v poslední době posílena. I tady se osvědčuje naše diverzita v jednotě: ti mezi námi, kteří se hlásí k reformnímu komunismu mají přístup k lidem a hnutím u nichž bychom my ostatní nezmohli nic: k evropské radikální, ale i komunistické levici, k stoupencům „třetí cesty“, trockistům, maoistům. My ostatní máme zas otevřeny dveře k evropským sociálním demokratům, liberálům a konzervativním evropským i americkým politickým stranám, nekomunistickým odborům, mezinárodním ligám pro lidská práva a jiným vlivným organizacím, jejichž důvěru jsme si za tři desítky let získali a kde by komunistům, euro-i reformním prostě nedůvěřovali. Paralelní úsilí, jedno nevylučující druhé, ale naopak se doplňující ve své funkčnosti a účinnosti. A možná, pro novější adepty, představující praktické školení v politickém pluralismu.

Limitované cíle

Čtenáři těchto sumarizujících poznámek neunikla dvakrát zdůrazněná limitace našeho společného usilování; ono přinutit pražský režim, aby *aspoň zčásti* umožnil lidem žít svobodněji, důstojněji a beze strachu v základních věcech lidských a občanských. Tato limitace je diktována studiem totalitních a autoritativních systémů a zejména systému neostalinistického; jejich „detotalizace“ (liberalizace, humanizace, sebereforma) má svůj „strop“, své dosti přesně určitelné hranice: jít za ně vede k demontáži systému a ke společnosti strukturálně zcela odlišné, otevřené a pluralitní, bez ideologické nadstavby a tudíž bez mocenského odkazu k ní, krátce k popření všeho, a odnětí všeho, z čeho totalitní systém čerpá svou moc a nárok na ni. Takovéto postupné sebeustručení se ovšem mocenská pyramida všemi prostředky brání. A sovětský režim, opět podobně jako hitlerovský, postaven zády ke zdi, se nevyhne pokušení strhnout

sebou do zkázy i kus ostatního světa, zejména toho mu svěšeného. Stačí vzpomenout maďarské události roku 1956 a československé roku 1968, aby bylo jasné, o čem je řeč.

Hnutí Charty 77, a logika myšlení, jež se za ním skrývá, vedou i nás „venku“ ke zmíněným limitacím bezprostředních ale realizovatelných úkolů (ostatně s přihlednutím k ideologicky daleko bezvýrazněji — pomocně — profilovaným diktaturám jakými byly plukovníký režim řecký, či paternalistický systém frankovský, umožňující právě také z těchto důvodů postupnou a nekrvavou demontáž mocenského systému). Vzali jsme za základ Závěrečný akt helsinské dohody, jeho klíčovou sedmou zásadu a všechny články „třetího koše“, a pokusili se určit, které z těchto slavnostně stvrzených závazků neostalinský systém nemůže splnit, nemá-li spáchat harakiri; a naopak, které byl mohl splnit bez většího ohrožení sebe sama. Viděny v těchto souvislostech, jež se nám zdají nepopíratelné, tyto klauzule Závěrečného aktu nemohou být aplikovány ve společnosti sovětského typu :

- právo na ideologickou a politickou pluralitu
- právo na nezávislé politické a společenské organizace
- svoboda myšlení a projevu
- rovnost před zákonem, ochrana před útlakem a pronásledováním
- volný a nekontrolovaný tok myšlenek a informací
- svoboda podnikání.

Naproti tomu do kategorie možných a z hlediska moci přijatelných (protože ji přímo neohrožujících) a tedy realizovatelných klauzulí helsinské dohody patří na příklad právo na vlast a právo ji opustit, slučování rodin, právo na víru a její šíření, právo na statut politických vězňů a dodržování podmínek běžných pro tuto kategorii lidí, rovné právo na vzdělání, na volbu povolání, právo na individuální cestování do jiných smluvních zemí a řada dalších drobnějších, ale v denním

životě člověka nadmíru důležitých práv a záruk. Což nikterak neznamená zapomenout na svobody základní a nezcizitelné, které i nadále stalinistické republiky budou upírat svým občanům. Toto vše také jako připomínka těm — a je jich nemálo — kdo dosud chovají iluze o možnostech liberalizace sovětského systému a režimů z něho odvozených, o reformním komunismu a eurokomunismu. (Odkážme zde čtenáře na článek profesora Leszka Kolakowského v tomto čísle *Svědectví*). Přimlouváme se tu prostě za graduální, smyslplný postup v jedné ze základních otázek naší doby. V duchu Charty 77 a našeho zahraničního napojení na ni ve volném a kritickém společenství.

tgd (Paříž)

Hnutí Charty 77

Navazujeme tu na kalendář událostí, souvisejích s Chartou, (*Svědectví*, 53, str. 6), který jsme uzavřeli k 20. únoru. Od té doby až ke konci září třeba zaznamenat :

- V dubnu vydalo hnutí Dokument č. 9, podepsaný mluvčím Charty 77 Jiřím Hájkem; požaduje se v něm, aby vláda v souladu s Deklarací Spojených národů o náboženské svobodě přestala s diskriminací věřících a aplikovala zásady, k nimž se mezinárodně zavázala.

- V květnu vychází Dokument č. 10. Je to jakýsi přehled událostí v Československu od ledna toho roku, tedy od publikace Charty. V závěru se zjišťuje, že přes kampaně, nevidané ve svém rozsahu, nactiútrhačství, pronásledování a věznění, hnutí nejen nezaniklo, ale naopak se rozšířilo: 700 podpisů na původním prohlášení Charty a jen 1 podpis odvolán. Hnutí Charty znovu navrhuje „moci“, aby s ním vešla v dialog a žádá, aby lidé věznění v souvislosti s občanským hnutím byli propuštěni.

- Dokument číslo 11, vydaný v červnu,